

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 25

Door **WILLEM TIP**

Amsterdam voorbij

De groei zet zich de gehele zeventiende eeuw gestaag voort. In 1650 heeft Zaandam 25 scheepswerven met een jaarlijkse productie van omstreeks 75 schepen. Drie schepen per werf per jaar. Na 1650, tegelijk met de opkomst van de walvisvaart stijgt het aantal werven sterk. In 1669 vermeldt een notariële acte in Zaandam niet minder dan 60 scheepsbouwers. De arbeiders krijgen 26 stuivers per dag betaald in de zomer, 16 stuivers in de winter. Het hoogtepunt van de Zaanse scheepsbouw ligt in het eerste kwart van de achttiende eeuw. Ze is met een jaarlijkse productie van 120 tot 150 schepen de belangrijkste in geheel Holland en overtreft waarschijnlijk zelfs de Amsterdamse scheepsmakerij. De Rotterdamse werven zijn door de sterke concurrentie inmiddels vrijwel te niet gegaan. Van de 23 Rotterdamse werven uit de jaren 1630 – 1650 zijn er in 1700 nog maar 5 over.

Teruggang

Tot 1730 weet de Zaanse scheepsbouw zich goed te handhaven. In dat jaar levert de Zaanstreek nog steeds omstreeks honderd schepen af. Daarna wordt de bouwactiviteit echter snel minder. In 1760 is het aantal Zaandamse werven afgenomen tot 24. De productie bedraagt rond 1770 niet meer dan 20 schepen per jaar. In 1801 heeft West-Zaandam tenslotte nog maar 8 werven over. Ze bouwen nog maar een paar schepen per jaar. De oorzaken van de teruggang liggen voor een deel in het buitenland. Landen zoals Engeland en Frankrijk gaan steeds meer hun eigen scheepsbouw beschermen. De aankoop van schepen in het buitenland wordt tegengegaan. Een voor een verdwijnen de buitenlandse afnemers van het toneel, gestuurd of gedwongen door hun eigen overheid.

Scheepsbouwtechniek

Voor een veel belangrijker deel ligt de oorzaak bij de Zaanse scheepsbouwers zelf. Ze zijn behoudend. In heel Holland werkt men gedurende de Gouden Eeuw zonder bouwtekeningen. Ook in de Banne. De kiel voor een nieuw schip legt men op het oog. Vervolgens krijgt het schip zijn vorm op grond van een jarenlange gegroeide ervaring. Het vakmanschap voert de boventoon.

De Appelboom. Olieverf. (Geschild 1897.)
Westzaan.

Elders, vooral in Engeland begint men eerst met een ontwerp op papier. Men bestudeert zorgvuldig de vorm van de romp en zoekt naar middelen om de schepen sneller en wendbaarder te maken. Nieuwe schepen worden vervolgens nauwgezet vanaf tekening opgebouwd. Ze blijken aan de verwachtingen te voldoen. De technische voorsprong van de Zaanse scheepsbouw verdwijnt.

Tsaar Peter bezoekt in 1697 West-Zaandam, tegen die tijd het meest vermaarde centrum van de Hollandse scheepsbouw. Hij verlaat de Banne echter al weer spoedig, teleurgesteld omdat het hem niet lukt, hier 'de volkomenheid van de bouwkunst op de geometrische wijs te leren'. In Engeland vindt hij wel wat hij zoekt. Bouwtekeningen en berekeningen.

Voorzaan

Een paar omstandigheden versnellen de teruggang van de Zaanse scheepsbouw. In de jaren na 1730 krijgt de Zaanse scheepsbouw te kampen met de ondiepte van de Voorzaan en met sterk stijgende houtprijzen. In de tweede helft van de eeuw komt daar nog bij de geleidelijke overgang van walvisvaarders naar de gewone koopvaardij. Nieuwbouwopdrachten worden daardoor voortdurend schaarser. Tegelijk met de walvisvaart geraakt uiteindelijk de Zaanse scheepsbouw volledig in verval.

Scheepsbouw aan de Westzaner Overtoom

De Westzaanse bouw van grote schepen vindt plaats aan de Overtoom. Daar, bij de Westzaner sluis is redelijk diep vaarwater. In de polder, langs de dijksloot staan de houtzaagmolens die voor het nodige hout zorgen. De werven zelf liggen op het buitendijkse land ten oosten van de sluis.

In 1635 is van scheepsbouw voor het eerst sprake. De Schepenen van de Banne Westzaan verkopen in dat jaar een paar stukken onderdijk buiten de Hogedijk bij de Overtoom. Eén van de kopers is Dirck Dircxs Houtkooper. Dirck Dircxs sticht een huis met daarbij een scheepstimmerwerf. Meerdere scheepswerven volgen. In 1659 plaatst men zelfs een eigen houtzaagmolen.

Jan Cornelisz Ouwejan

In 1665 wordt Jan Cornelisz Ouwejan genoemd als scheepstimmerman. Hij is de stamvader van een hele reeks Zaanse scheepsbouwers. Zijn zes zoons en zijn schoonzoon kiezen ook voor dat vak. Vier zoons en de schoonzoon Claes Kopjes vestigen zich in Westzaan, twee andere zoons verhuizen naar Zaandam. De naam Ouwejan klinkt

aan de Westzaner Overtoom bijna een eeuw lang. Geregeld haalt het familiebedrijf opdrachten binnen voor opmerkelijk grote schepen. In 1714 bouwt de werf een fluitschip van 125 ½ voet (37 meter), in 1732 bestelt de Amsterdamse koopman Abraham de Bruijn een fluitschip van 136 ½ voet (40 meter).

Het bedrijf van de familie Ouwejan krijgt in 1751 een nieuwe eigenaar, Jan Arisz Visser.

Jan Arisz Visser

De familie Visser is Fries Doopsgezind en bedrijft in het midden van de 17de eeuw de graanhandel. In 1700 bouwt Aris Visser echter een houtzaagmolen, 'De Jonge Visser'. Zijn zoon Jan Arisz Visser koopt in 1723 de scheepswerf van zijn overleden baas Dirk Kopjes. Naast de grootscheepmakerij drijft hij ook handel in schepen, is hij 'opziender' in assurantiecontracten en directeur van enkele walvisvaarders. Hij overlijdt in 1779, 76 jaar oud. Het verval van de Zaanse scheepsbouw maakt hij mee, het einde van zijn werf nog juist niet. In 1783 vervaardigt de werf nog het fregat 'Groenewoud', een van de laatste Westzaanse schepen. Twee jaar later al, in 1785 vindt er een veiling plaats in 'De Verdwaalde Boer'. Het is afgelopen met de Westzaanse grootscheepmakerij. Makelaar Jongewaard brengt de scheepswerf van Visser, diverse houtwaren en verder allerlei scheepmakersgereedschap onder de hamer. Tekens des tijds, de werf brengt slechts een paar honderd gulden op. Voor het hout en het gereedschap heeft men veel meer over, rond zesduizend gulden.

Muziekinloopmiddag in 't Reght Huys, 2e kerstdag 2006

Als ervaren musici en samenspelers openden onze voorzitter van de Westzaanse Gemeenschap, Hans Weertman, viool en Willem Tip, klavecimbel, de muziek-kerstinloop. Zij speelden met enthousiasme en schwing muziek van klassieke componisten.

Het Lindentrio met Harma van Zon, dwarsfluit, Amèl van der Hulst, cello, en als vervangster voor de zieke Tineke Corver onze dorpsgenote Nel Jongh op het klavecimbel, speelde met veel plezier en kunde. De dwarsfluitistes Daphne Best en Damaris Dissels speelden muziek van Mozart. De middag werd afgesloten door het Harpoz Ensemble, onder leiding van Kirsten van den Hogen, met Anna Slinger, Inge Olberts, Nathalie Bakker, Nienke Loon en Froukje Jonkman. Zij oefenen de komende maanden om het concours van Fluxus muziekschool te winnen. Naar mijn idee zullen de concurrenten een harde dobber hebben. Komt u volgend jaar eens naar hen luisteren. Het is een belevens. Net als de muziekinloopmiddag.

Kent u een goede amateur-musicus die op deze middag zou willen spelen? Of, wilt u misschien wel c.g. De Weel bij het organiseren van culturele activiteiten een handje helpen? Héél graag.

Bel Annelène Moedt: 075 7713303